

Općina Baška tijekom Prvoga svjetskog rata (1914. - 1918.)

Bartulović, Željko; Majer, Sonja

Source / Izvornik: **Krčki zbornik, 2021, 76, 221 - 254**

Journal article, Published version

Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:118:178949>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-06-26**

PRAVI

Pravni fakultet Faculty of Law

Sveučilište u Rijeci
University of Rijeka

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Law](#)
[- Repository University of Rijeka, Faculty of Law](#)

uniri DIGITALNA
KNJIŽNICA

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

Željko BARTULOVIĆ – Sonja MAJER

Općina Baška tijekom Prvoga svjetskog rata (1914. – 1918.)

Prof. dr. sc. Željko BARTULOVIĆ
Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci
Katedra za povijest prava i države
Hahlić 6
HR – 51 000 Rijeka
zeljko@pravri.hr

Sonja MAJER, mag. iur.
Cvjetni trg 6
HR – 51 512 Njivice
bubula@net.hr

UDK 94(497.5Baška)"1914/1918"(093)
Izvorni znanstveni članak

Autori na temelju istraživanja neobrađene i neobjavljene arhivske građe u Državnom arhivu u Rijeci (DARI) analiziraju organizaciju civilne i vojne uprave Općine Baška te različita pitanja ratnoga gospodarstva (npr. rekvizicije), sigurnosna pitanja, ograničenja potrošnje prehrambenih i drugih proizvoda, socijalnu politiku u ratnim uvjetima (novčana pomoć udovicama, siročadi, obiteljima vojnika, zbrinjavanje izbjeglica, prehrana siromašnijih slojeva stanovništva i sl.), gospodarstvo i promet, neke aspekte zdravstva i školstva, kao i druga važnija zbivanja (npr. potres 1916.). Za razliku od istraživanja međunarodnih zbivanja, kao i događanja na razini države ovaj rad analizira ne manje važan državopravni aspekt povijesti na najnižim upravnim jedinicama i životne okolnosti „običnih“ ljudi – puka, a ne državnika, političara, generala itd. I na toj razini mogu se pratiti organizacija i promjene upravne vlasti te njezino slabljenje do kraja postojanja Austro-Ugarske Monarhije te nastanka Države Srba, Hrvata i Slovenaca. Posebnost rada predstavlja arhivsko istraživanje studenta u sklopu pisanja diplomskog rada, kao i pisanje zajedničkog rada za potrebe znanstvenog skupa s nastavnikom mentorom.

Ključne riječi: Baška, uprava, gospodarstvo, socijalna politika, prehrana, zdravstvo, 1914. – 1918.

1. Uvod

Prije početka Prvoga svjetskog rata u Općini Baška postojao je općinski ured u kojem su se održavale sjednice zastupstva kojima je predsjedavao općinski načelnik Božo Kaftanić, dok je zapisničar bio Petar Ostrogović, ujedno tajnik i blagajnik.¹ Od javnih oblasti u Baški je djelovalo Općinsko glavarstvo sa svojim načelnikom na čelu, poštanska i brzojavna, financijalna, carinska² i oružnička postaja, lučko-zdravstveni i župni ured, općinski liječnik i druge općinske ustanove, pod čijim su područjem mjesta Baška, Draga Baška, Stara Baška, Jurandvor i Batomalj. Baška je na svom području imala četiri pučke škole i tri župe te razvijenu trgovačku luku. Postojao je i zakupnik općinskih mjera i pristojbi.³ Spominje se i dimnjačar kao javni službenik koji je radio prema cjeniku koji je potvrdilo Namjesništvo.⁴ Kulturno središte bio je Narodni dom u kojem su se održavali zabavni programi.⁵ Baška je bila u sastavu Kotara Krk, a on u markgrofoviji Istri u sastavu zemalja zastupanih u Carevinskom vijeću, tj. austrijskom dijelu Austro-Ugarske Monarhije.⁶

Baška je u to vrijeme imala najrazvijeniju trgovinu na otoku. Uz luku, važan prihod dolazi od vinogradarstva⁷ i turizma. Bašku je u 1913. posjetilo 2243 gostiju, a 531 gost boravio je više od četiri tjedna. Postojali su sportski sadržaji (tenis), tri kupališta, ribarenje i dr.⁸

1 Državni Arhiv u Rijeci (dalje: DAR), Inventar Općina Baška (1804. – 1945.) (dalje: Baška), Javna uprava (dalje: JU) – 19, kutija broj (dalje: kut.) 108; Zapisnik sjednice mjesnog školskog vijeća, 8. siječnja 1914. Autori se osobito zahvaljuju na svesrdnoj pomoći ravnatelju Državnog arhiva u Rijeci Goranu Crnkoviću, prof., koji je odobrio i omogućio istraživanje, te Borisu Zakošek, prof., djelatniku Arhiva koji je upozorio na postojanje arhivske građe za Općinu Baška te pomagao u istraživanju.

2 Općinsko je zastupstvo prema zamolbi C. k. financijalnog nadzorništva u Puli odobrilo da se u općinskoj zgradi iznajmi prizemlje za Carinski ured, a drugi i treći kat zgrade za Odjel financijalne straže. DARI, Baška, JU-19, kut. 108; dopis Općinskog poglavarstva Baške upućen c. k. financijalnom nadzorništvu u Puli, 5. studenoga 1914.

3 DARI, Baška, JU-19, kut. 108; dopis Općinskog poglavarstva Baške upućen c. k. Ministarstvu trgovine, 20. srpnja 1911. Sačuvan je dopis uprave dječjačke pučke škole Općinskom poglavarstvu po pitanju izlazaka školske djece iz kuća s prijedlogom da ne smiju izbiti iz kuće sama u zimsko doba poslije 18.30 sati, a u ljetno nakon 21 sat. Predlaže se kažnjavanje roditelja djece novčanom kaznom ili kaznom zatvora. DARI, Baška, JU-19, kut. 108; dopis uprave dječjačke pučke škole upućen Općinskom poglavarstvu Baške, 19. siječnja 1914.

4 DARI, Baška, JU-19, kut. 108; oglas Općinskog glavarstva Baške, 21. siječnja 1914.

5 Dozvola za priredbe morala se ishodi od Kotarskog poglavarstva u Krku, npr. sačuvano rješenje kotarskog upravitelja na zamolbu Općinskog glavarstva Baške uz obvezu glavarstva koje je dužno poduzeti sve potrebne mjere sigurnosti. DARI, Baška, JU-19, kut. 108; dopis c. k. Kotarskog poglavarstva u Krku upućen Općinskom glavarstvu Baške, 3. siječnja 1914.

6 O upravnoj organizaciji Istre više u, npr. BARTULOVIĆ – RANĐELOVIĆ 2012, 141-142; ENGELSFELD 2002, 210-220.

7 DARI, Baška, JU-19, kut. 109; dopis c. k. učitelja poljodjelstva u Krku upućen Općinskom glavarstvu Baške, 13. srpnja 1914.

Kao da se nagovještaj ratnih zbivanja nazire u dopisu Kotarskog poglavarstva u Krku koje dostavlja iskaznice (*pasose*) narodnog ustanka muškarcima koji su odslužili redovitu vojsku te su dužni sudjelovali u domobranskim vježbama koje će se održavati u proljeće i jesen. Svatko je mogao sam odabrati termin vježbi. Osobama koje traže putni list, molba bi bila odbijena ako su te godine pozvane na oružanu vježbu.⁹

2. Zbivanja tijekom 1914. godine

Opća mobilizacija u markgrofoviji proglašena je 31. VII., a od aktivne službe trajno ili privremeno su izuzeti državni, zemaljski i općinski službenici čiji je rad bitan za opće dobro, kao i radnici u brodogradilištu i prijevoznici čiji je rad nužan za vojne potrebe.¹⁰

Rat donosi upravne promjene pa kotarski upravitelj Krka 2. IX. poziva načelnika da na temelju Zakona o ratnoj pripomoći sudjeluje u konstituiranju kotarskog povjerenstva te za članove predlaže Antona Antončića i Stjepana Nikolu Petrisa, odvjetnike u Krku.¹¹

Dolazak rata prati uvođenje sigurnosnih mjera. Carskom naredbom od 20. X. zabranjeno je „pucanje iz mužara“, pa tako i „u znak veselja, zatim, puštanje raketa u zrak, te paljenje pirotehničkih predmeta i to pet kilometara daleko od državne granice, dva kilometara daleko od morske obale i jedan kilometar daleko od svakog vojničkog predmeta, odnosno od svakog predmeta koji vojska čuva. Iz razloga što može, budući da je ratno stanje, prouzročiti alarmiranje vanredne važnosti i teških posljedica.“¹² Slijedi zabrana svjetlosnog signaliziranja te „paljenje krijesova na brežuljcima“, dok vrata i prozori okrenuti prema moru moraju biti zatvoreni ili pokriveni tamnim zavjesama.¹³ Sigurnosne mjere primjenjuju se i prema osobama. Mi-

8 DARI, Baška, JU-19, kut. 108; upitni arak za podignuće saobraćaja sa strancima, Baška 1. siječnja 1914.

9 DARI, Baška, JU-19, kut. 108; oglas Općinskog glavarstva Baške, 17. siječnja 1914.

10 LEIDECK 2014, 42 i vrela navedena u bilješkama 114 i 115.

11 DARI, Baška, JU-19, kut. 204; dopis c. k. Kotarskog poglavarstva u Krku upućen općinskom načelniku Baške, 2. rujna 1914.

12 DARI, Baška, JU-19, kut. 109; oglas c. k. Kotarskog poglavarstva u Krku, primljen kod Općinskog glavarstva Baške 20. listopada 1914.

13 DARI, Baška, JU-19, kut. 110; obznana c. k. Kotarskog poglavarstva upućena Općinskom glavarstvu Baške, 10. studenog 1914. O mjerama sigurnosti vidi i LEIDECK 2014, 33 i tamo navedena vrela.

nistarstvo rata propisalo je da se troškovi prehrane i liječenja osoba koje su „iz političkih razloga“ smještene u vojničkim bolnicama i zatvorima budu na teret „mobilitetnog kredita“ bez nadoknade troškova.¹⁴

Dopis od 12. IX. spominje dragovoljnu vojničku službu, ali uz uvjet da su dragovoljci stariji od 20 godina. Oni su sačinjavali kontingent novaka.¹⁵ Dopisom kotara 3. X. na temelju vojničkih spisa ili svjedodžbe, vojničke osobe imale su pravo na besplatno putovanje željeznicom ako putuju na „poziv pod oružje i stavnju ili se dobrovoljno javljaju.“ Navedene isprave je izdavalo Općinsko glavarstvo.¹⁶ Dopisom 8. X. Kotarskom zapovjedništvu narodnog ustanka u Pazinu, morali su se prijaviti svi vojni obveznici c. k. ratne mornarice koji su prilikom mobilizacije poslani kući uz napomenu: „Nesposoban za službu narodnog ustanka, neka se povrati u svoje mjesto.“ Svrha poziva bila je utvrditi dali su zaista nesposobni za službu.¹⁷

Kotar 17. X. upozorava novake koji idu u rat da na put krenu dobro odjeveni i opskrbljeni toplim zimskim odijelom. Stanovništvo je 29. X. pozvano da doprinese humanitarnoj akciji *Društva Austrijskog srebrenog križa* i donaciju „zlatnih i urešenih predmeta“ u zamjenu za željezno prstenje s natpisom: „Zlato sam dao za željezo 1914. A.S.K.“¹⁸ Načelnik je pozvao stanovništvo na pomoć vojnicima u ratu, kojima je potrebna odjeća, ali i druge stvari: rakija, staro vino, suhe smokve, sir i slično. Pozvane su žene da svaka „uz malo troška i truda isplete po jedan par čarapa, dokoljenica, te zimskih vunениh kapa.“¹⁹

Naredbom Ministarstva trgovine 6. VIII. zabranjuje se „trgovačkim lađama, lađama za sport, te onima za ribolov u obiteljske svrhe, da ulaze i zadržavaju se u mrtvim lukama, osim u slučajevima više sile.“ Zabrana

14 DARI, Baška, JU-19, kut. 110; dopis c. k. Kotarskog poglavarstva u Krku upućen Općinskom glavarstvu Baške, 28. prosinca 1914. O interniranom stanovništvu vidi LEIDECK 2014, 24-25 i tamo navedena vrela.

15 DARI, Baška, JU-19, kut. 109; dopis c. k. Kotarskog poglavarstva u Krku upućen Općinskom glavarstvu Baške, 12. rujna 1914.

16 DARI, Baška, JU-19, kut. 109; dopis c. k. Kotarskog poglavarstva u Krku upućen Općinskom glavarstvu Baške, 3. listopada 1914.

17 DARI, Baška, JU-19, kut. 109; dopis c. k. Kotarskog poglavarstva u Krku upućen Općinskom glavarstvu Baške, 8. listopada 1914.

18 DARI, Baška, JU-19, kut. 109; oglas Općinskog glavarstva Baške, 29. listopada 1914. Vidi i LEIDECK 2014, 19 i vrela u bilj. 45.

19 DARI, Baška, JU-19, kut. 109; oglas Općinskog glavarstva Baške; 14. veljače 1914.

se nije odnosila na „lađe ribara, te za službu poljodjelca.“²⁰ Austro-hrvatsko parobrodarsko društvo zbog ratnog stanja obustavlja plovidbu pa je „inače živahna trgovina Baške“, prema navodu načelnika Kaftanića, doživjela krah. Trgovište i kupalište Baška davalo je do tada „obilatog posla prometom osoba i robe prugama Austro-hrvatskog i Ugarsko-hrvatskog paroplovnog društva.“²¹ Ipak, otpisom Pomorske vlade u Trstu od 20. X. javlja se ribarima i ribarskim zadrugama da će vlada „po učiteljima podučavati ribare u izradi ribarskih sprava“ uz dodjelu besplatnog materijala i dnevnice.²²

Ratno doba uvjetovalo je dodjelu novčanih potpora. Kotarsko poglavarstvo 3. VIII. dostavlja Općinskom glavarstvu 40 formulara za potporu obitelji siromašnih i mobiliziranih, a 20. XI. kotarsko Povjerenstvo za potporu upozorava Općinsko glavarstvo da na vrijeme javljaju slučajeve smrti u obiteljima koje primaju potporu.²³

Kotarski upravitelj 16. XI. upozorava općinske načelnike da se ne podnose zahtjevi ako ne postoji opravdana potreba ili se primaju redovite potpore, da je otok dobro opskrbljen te rat, osim u malom broju slučajeva, nije utjecao na cijene namirnica. Pozvao je na patriotski osjećaj i požrtvovnost otočnog stanovništva. Zabilježen je slučaj krivotvorenja odluke o povišenju potpore kotarskog povjerenstva.²⁴ U prilog tvrdnje da tada još nema nestašice hrane na otoku govori dopis kotarskog upravitelja od 9. XI. kojim, uvažavajući želju pučanstva, dozvoljava izvoz domaćih životinja uz obvezan pregled živih životinja kod dr. Zdenke Čermak u Krku, jer kotar nije imao svog veterinaru.²⁵ Ipak, 12. IX. upozoreno je da su, sukladno § 52. Obrtnoga reda, „svi prodavatelji stvari neophodnih za život“ te gostioničari obvezni „vidljivo izložiti cijene.“²⁶

20 DARI, Baška, JU-19, kut. 109; oglas predsjedništva c. k. pomorske Vlade u Trstu, primljen kod Općinskog glavarstva Baške 6. kolovoza 1914.

21 DARI, Baška, JU-19, kut. 109; dopis c. k. namjesništva u Trstu upućen Općinskom glavarstvu Baške; broj 2751.

22 DARI, Baška, JU-19, kut. 109; oglas Općinskog glavarstva Baške, 20. listopada 1914.

23 DARI, Baška, JU-19, kut. 204; dopis c. k. Kotarskog poglavarstva u Krku upućen Općinskom glavarstvu Baške, 3. kolovoza 1914.

24 DARI, Baška, JU-19, kut. 110; dopis c. k. Kotarskog poglavarstva u Krku upućen Općinskom glavarstvu Baške, 16. studenoga 1914.

25 DARI, Baška, JU-19, kut. 109; dopis c. k. Kotarskog poglavarstva u Krku, upućen Općinskom glavarstvu Baške, 9. studenoga 1914.

26 DARI, Baška, JU-19, kut. 109; dopis c. k. Kotarskog poglavarstva u Krku upućen Općinskom glavarstvu Baške, 12. rujna 1914.

Kako Sjedinjene Američke Države nisu ušle u rat na strani država Antante do 1917. godine, sačuvan je podatak da je neka tamošnja udruga prikupila božićne darove za djecu poginulih vojnika ratujućih država. Općinsko glavarstvo trebalo je sastaviti popis djece.²⁷

Rat povećava opasnost od zaraznih bolesti. Liječnici, babice, „gospodar kuće ili koja druga osoba koja bi na osobi ili ranjeniku sa ratišta koji se liječi kod kuće, opazila kakvu epidemičnu bolest“ dužni su to prijaviti kotarskom upravitelju.²⁸ Prema naputku kotarskog upravitelja o koleri od 23. XII. općina mora ustanoviti sanitarno povjerenstvo s kojim će surađivati obrazovanije pučanstvo, pripremiti prostor za „osamljenje“, „držati u pripravnosti priličnu količinu“ lizola, „karbolične vode“ i gašenog vapna te provjeriti „sprave za dezinfekciju.“²⁹

Bolesnici i ranjenici koji se bez svjedodžbe o dopustu nalaze u domaćoj njezi pozvani su da se osobno prijave općini boravišta, osim teško ranjenih i bolesnih koji su prijavu mogli podnijeti pismeno ili putem druge osobe.³⁰ Zbog javnog zdravlja zabranjena je i prodaja mladog vina kotarskim dopisom od 10. X. 1914. godine.³¹

Neke mirnodopske aktivnosti nastavile su se i u ratu. Općinsko glavarstvo zaprimilo je natječaj za državnu stipendiju istarskim mladićima bez sredstava za Trgovačku školu u Splitu,³² a od Namjesništva u Trstu natječaj za dvije stipendije iz zaklade Petra pl. Castro, „siromašnim zakonitim sinovima rođaka utemeljitelja, ali i drugima siromašnim sinovima iz Istre.“ Molbe se podnose biskupskom ordinarijatu u Trstu, a dodjeljivalo ih je Namjesništvo.³³

27 DARI, Baška, JU-19, kut. 110; dopis c. k. Kotarskog poglavarstva u Krku upućen Općinskom glavarstvu Baške, 27. prosinca 1914.

28 DARI, Baška, JU-19, kut. 109; dopis c. k. Kotarskog poglavarstva u Krku upućen Općinskom glavarstvu Baške, 6. listopada 1914.

29 DARI, Baška, JU-19, kut. 110; dopis c. k. Kotarskog poglavarstva u Krku upućen Općinskom glavarstvu Baške, 23. prosinca 1914.

30 DARI, Baška, JU-19, kut. 109; poziv c. k. Kotarskog poglavarstva, primljen kod Općinskog glavarstva Baške 14. listopada 1914.

31 DARI, Baška, JU-19, kut. 109; dopis c. k. Kotarskog poglavarstva u Krku upućen Općinskom glavarstvu Baške, 10. listopada 1914.

32 DARI, Baška, JU-19, kut. 109; natječajni oglas c. k. namjesništva u Trstu, primljen kod Općinskog glavarstva Baške 9. kolovoza 1914.

33 DARI, Baška, JU-19, kut. 109; oglas natječaja c. k. namjesništva u Trstu, primljen kod Općinskog glavarstva Baške 20. listopada 1914.

Općinsko glavarstvo radilo je na donošenju *Pravila mjesnog redarstva* za općinu.³⁴ U tu su svrhu od Općinskog poglavarstva Volosko-Opatija zatražili prijepis njihovih pravila.³⁵

3. Zbivanja tijekom 1915. godine

Prema dopisu Općinskog glavarstva od 12. X. 1915. Baška je imala 2269 stanovnika i 450 kućnih brojeva, veći broj trgovina te čak osam mešnica.³⁶

Sačuvan je zapisnik sjednice općinskog zastupstva od 3. VII. 1915. kojoj je predsjedao općinski načelnik Božo Kaftanić, a zapisničar, tajnik i blagajnik bio je Petar Ostrogović. Sjednici je bilo nazočno 18 zastupnika i 8 zamjenika.³⁷

Sadržajno arhivsku građu u ovoj ratnoj godini možemo podijeliti na onu vojne (vojna organizacija, rekvizicije) i civilne naravi (socijalne potpore, prehrana, zdravstvo, školstvo i sl.).

Kotarsko poglavarstvo dostavilo je Općinskom glavarstvu primjereni broj *Iskaznica za smotru narodnog ustanka* i *Legitimacijski list narodnog ustanka* s napucima za ispunjavanje za svakog obveznika koji se prijavi. Obveznicima općine Baška uručuju se obje tiskanice, a obveznicima drugih općina samo Legitimacijski list. Općinsko glavarstvo sastavlja imenik

34 Pravilnik zabranjuje „zatrpavati“ ceste, ulice i trgove kolima i drugim vozilima, klupama, trgovinama, građevinskim i drugim materijalom. Takvi predmeti, osim za vrijeme uporabe, moraju držati u dvorištu ili konobi vlasnika (§ 1.). Po pločnicima se nije smjelo prolaziti vozilima ili sa životinjama, niti nositi stvari „koje bi svojim obujmom remetile nesmetan prolaz“, a zabranjeno je zaustavljati se na pločnicima u skupinama (§ 2.). Zabranjeno je izlagati trgovačku robu izvan izloga dućana (§ 4.). Vlasnik ili najamnik morao je brinuti o čistoći u „dijelu ulice ili ceste koji je pred njegovom kućom, dućanom ili stajom“, a „svatko je morao snijeg očistiti ispred svoje kuće ili dućana“ (§ 5.). Općinsko glavarstvo moglo je narediti rušenje zgrade ako bi „zbog svoje trošnosti ili drugih razloga prijetila sigurnosti stanovništva“ (§ 6.). Glavarstvo je izdavalo pismene dozvole za podizanje „nove zgrade, kuće, staje, garaže i slično“ i nadogradnju postojećih (§ 7.). Krovove, prozore, vanjske okvire vrata i prozora potrebno je „održavati u dobrom stanju kako bi bila uklonjena svaka moguća opasnost“ (§10.). Plakatiranje je dozvoljeno na „za to opredijeljenim mjestima“ (§ 11.). Na prozorima se nisu smjele držati „posude sa cvijećem i kretke ukoliko nisu dobro pričvršćeni“ (§ 12.). Bolesne životinje nisu se smjele koristiti za vožnju (§ 17.). Psi su se noću morali voditi na uzici (§ 34.). Zabranjeno je „davati zaklon skitnicama ili sumnjivim osobama“ (§ 45.). Kupanje u moru dozvoljeno je na „samo za to opredijeljenim mjestima“, a zabranjeno je kupati se gol (§ 68.). Prekršitelji su se mogli kažnjavati novčanom kaznom ili kaznom zatvora do 10 dana. DARI, Baška, JU-19, kut. 110; redarstveni pravilnik za općinu Volosko-Opatija.

35 DARI, Baška, JU-19, kut. 110; redarstveni pravilnik za općinu Volosko-Opatija.

36 DARI, Baška, JU-19, kut. 209; dopis Općinskog glavarstva Baške upućen c. k. Kotarskom poglavarstvu u Krku, 12. listopada 1915.

37 DARI, Baška, JU-19, kut. 110; zapisnik sjednice općinskog zastupstva, 5. kolovoza 1915.

prijavljenih kako bi se na dan „stavnje“ pozvali na liječnički pregled.³⁸

Ulaskom Italije u rat 24. V. 1915. ratna zbivanja približila su se otoku Krku. Ovlasti zemaljskog poglavara markgrofovije Istre prenesene su na zapovjednika 5. armije i bojišta – generala Svetozara Borojevića.³⁹ Otpisom zapovjedništva jugozapadnog bojišta ono se dijelilo na uže i šire ratno područje. Uže područje obuhvaća južni Tirol, Korušku, Kranjsku i Primorje te Rijeku, a šire sjeverni Tirol, Salzburg, Štajersku i Hrvatsku osim Virovitičke, Požeške i Srijemske županije. Za prijelaz iz užeg u šire područje traže se putni list i dozvola nadležnog vojnog zapovjedništva. Za mjesni promet unutar užega područja, u kotaru boravišta te u općinama koje graniče s tim kotarom, potrebna je bila „svjedodžba istovjetnosti koju izdaje oružnička postaja“, a za ostali promet unutar užega ratnog predjela „dozvola putovanja“. Putne listove i putne dozvole izdavalo je Kotarsko poglavarstvo. Osobe koje su htjele prijeći iz užeg u širi ratni predjel morale su podnijeti pismenu molbu za izdavanje putne dozvole. Molbe su se mogle slati brzojavno samo u „iznimno žurnim slučajevima“. Pismenim molbama morao je biti priložen redovito izdan putni list. Za izdavanje putnog lista ili putne dozvole svakoj je osobi bila potrebna potvrda Općinskog poglavarstva ili oružničke postaje da protiv nje nije podnesen nikakav prigovor s političkog i moralnog gledišta.⁴⁰

Sigurnosne je naravi i dopis Kotarskog poglavarstva od 3. VIII. o zabrani uspinjanja na zvonike, osim u svrhu popravka uz dozvolu državne redarstvene vlasti. Prekršaj je zapriječen globom ili kaznom zatvora do šest mjeseci.⁴¹

O nestašicama materijala važnih za ratovanje govore mjere za sakupljanje bakrenih predmeta. Ministarstvo zemaljske obrane na temelju Zakona o ratnim podavanjima naredilo je predaju bakrenih kotlova za pripremu rakije u roku od osam dana, a nakon tog roka oduzimalo bi ih Općinsko glavarstvo. Vojnička uprava plaćala je općini troškove ot-

38 DARI, Baška, JU-19, kut. 110; dopis c. k. Kotarskog poglavarstva upućen Općinskom glavarstvu Baške, siječanj 1915.

39 LEIDECK 2014, 5 i izvori navedeni u bilj. 4 i 5. Na str. 33-34 navodi se podatak da su u Baški i Puntu njegovim imenom nazvane ulice.

40 DARI, Baška, JU-19, kut. 118; dopis c. k. Kotarskog poglavarstva u Krku upućen Općinskom glavarstvu Baške, 7. rujna 1915.

41 DARI, Baška, JU-19, kut. 118; dopis c. k. Kotarskog poglavarstva u Krku upućen Općinskom glavarstvu Baške, 3. kolovoza 1915.

preme. U Grazu djeluje povjerenstvo koje je vršilo procjenu u svrhu plaćanja odštete vlasnicima. Vlasnici kotlova mogli su u općinskom uredu predati usmeni ili pismeni prigovor na iznos odštete, pri čemu se isplata obustavlja do konačnog rješenja ministarskog povjerenstva.⁴²

U Staroj Baški radio je rudnik boksita važan za ratne potrebe te su se vlasnici magaraca i zaprežnih kola morali odazvati pozivu na rad Općinskog glavarstva ili c. k. oružništva. Za rad u rudniku i rad životinja primala se plaća vlasnika rudnika.⁴³

Tijekom rata uvodi se restrikcija trgovine vinom. Naredbom Namjesništva, Općinsko glavarstvo moralo je procijeniti godišnji prinos vina te pismeno izvješće dostaviti kotarskom upravitelju. Kotarsko poglavarstvo je 24. IX. zabranilo izvoz grožđa i vina iz Baške. Težaci koji nisu imali bačve i prostor za pohranu prodavali su grožđe domaćem trgovcu u besćenje pa načelnik 7. X. moli Kotarsko poglavarstvo da općini iznimno dozvoli djelomični izvoz grožđa.⁴⁴ Kupci grožđa u Baški i Jurandvoru morali su se prijaviti zakupniku općinskih mjera i pristojba – Franji Čubraniću.⁴⁵ Prema nalogu zapovjedništva ratne luke u Puli Kotarsko poglavarstvo zaplijenilo je sve grožđe, vino i mošt u općini Baška. U Krk stiže vojno povjerenstvo za otkup vina. Općinsko glavarstvo moli Kotarsko poglavarstvo da Namjesništvo odredi, umjesto ponuđene, primjerenu cijenu za vino uzimajući u obzir troškove vinara.⁴⁶

Usljed nestašice jute i konoplje uslijedio je poziv na „domoljubno skupljanje“ i „najmanjeg ostatka time što će darivati stare vezove i komadiće špaga“. Materijal se dostavljao podružnici Zavoda za promet žitom u ratno vrijeme.⁴⁷

Koncem 1915. u školama na Krku djeluje pokret *Mlada Austrija* koji je promovao „tjelesni razvitak mladeži“ i „odgoj u duhu odanosti državi“

42 DARI, Baška, JU-19, kut. 211; dopis c. k. Kotarskog poglavarstva u Krku upućen Općinskom glavarstvu Baške, 7. kolovoza 1915.

43 DARI, Baška, JU-19, kut. 211; oglas Općinskog poglavarstva Baške, 16. listopada 1915. U 1917. godini spominje se da se u rudniku izrađuju naprave za rat, što mogu raditi i žene. DARI, Baška, JU-19, kut. 211; dopis c. k. Kotarskog poglavarstva u Krku upućen Općinskom glavarstvu Baške, 23. svibnja 1917.

44 DARI, Baška, JU-19, kut. 211; dopis c. k. Kotarskog poglavarstva u Krku upućen Općinskom glavarstvu Baške, 7. listopada 1915.

45 DARI, Baška, JU-19, kut. 110; oglas Općinskog poglavarstva Baške, 4. rujna 1915.

46 DARI, Baška, JU-19, kut. 211; dopis Općinskog glavarstva Baške upućen c. k. Kotarskom poglavarstvu u Krku, 22. listopada 1915.

47 DARI, Baška, JU-19, kut. 113; oglas Općinskog glavarstva Baške, 16. prosinca 1915.

u svrhu „vojničke priprave odrasle muške mladeži“, a početkom 1916. počeo je izlaziti istoimeni mjesečnik i na hrvatskom jeziku.⁴⁸ Kotarsko školsko vijeće preporučuje Mjesnom vijeću da se škole pretplate. Dobit lista namijenjena je za skrb mladeži.⁴⁹

U Krku je jednom tjedno uredovala podružnica austrijskog Crvenog križa. Središnji ured za obavijesti o ratnim zarobljenicima u Beču bio je pretrpan zamolbama. Stanovništvo se savjetovalo da se glede ratnih zarobljenika obraća na podružnicu Austrijskog Crvenog križa u Krku koja je poslovala jednom tjedno. Pošiljke i obavijesti za zarobljenike primale su se od stranaka, a odgovore bi podružnica prosljedila Općinskom glavarstvu.⁵⁰

U sklopu socijalnih mjera udovice i siročad poginulih u ratu, preminulih uslijed rana ili ratnih napora ili nestalih imali su pravo na opskrbu bez podnošenja molbi.⁵¹

Mjesna vlast nadzire održavanje razine poljoprivredne proizvodnje pa je 16. IV. načelnik zaprijetio podnošenjem prijave protiv onih koji nisu obradili zemljišta. Naredba ministarstva predviđala je novčanu kaznu ili kaznu zatvora 14 dana protiv vlasnika zemlje i osoba koje su ga dužne obraditi. Evidentirano je 38 vlasnika.⁵² Povoljna vijest je najava Općinskog glavarstva 17. IV. da će vojna uprava „uz umjerene cijene“ prodavati poljodjelicima konje nesposobne za ratnu službu. Prijave su se podnosile pokrajinskom Poljodjelskom vijeću u Poreču.⁵³

Poslove opskrbe službe na razini markgrofovije vodi Zemaljska upravna komisija i njen Ured za dobavu živeža, a nadređena im je Zemaljska aprovizacijska komisija pri Namjesništvu u Trstu. U kotaru djeluje kotarska aprovizacija (*Aprovisierungs-Komission*) u svrhu nabave i distribucije hrane te imenovanja i nadzora općinskih opskrbnih službi. Općine distribuiraju hranu putem trgovina uz nadzor kako bi spriječile

48 DARI, Baška, JU-19, kut. broj 117; dopis c. k. Kotarskog školsko vijeća u Krku, upućen mjesnom školsko vijeću u Baški, 17. veljače 1917.

49 DARI, Baška, JU-19, kut. 117; dopis c. k. Kotarskog školskog vijeća u Krku, upućen mjesnom školskom vijeću Baške, 17. veljače 1917.

50 DARI, Baška, JU-19, kut. 110; dopis c. k. Kotarskog poglavarstva u Krku upućen Općinskom glavarstvu Baške, 11. ožujka 1915. DARI, Baška, JU-19, kut. 110; oglas Općinskog glavarstva Baške, 13. ožujka 1915.

51 DARI, Baška, JU-19, kut. 110; oglas Općinskog glavarstva Baške, 28. siječnja 1915.

52 DARI, Baška, JU-19, kut. 110; oglas Općinskog poglavarstva Baške, 16. travnja 1915.

53 DARI, Baška, JU-19, kut. 110; oglas Općinskog poglavarstva Baške, 17. travnja 1915.

profiterstvo. Stanovnici dobivaju iskaznice za proizvode.⁵⁴ Veća pozornost počela se pridavati mjerama štednje u prehrani. Naredbom ministra trgovine upozoravaju se pekari, slastičari, gostioničari i prodavači kruha o zabrani izrade kruha „iz samog bijelog pšeničnog brašna“, nego se smije koristiti samo miješano. Propis se odnosi i na kućnu pripremu. Slastičari smiju raditi slatkiše od brašna samo dva dana u tjednu. Pekari, trgovci i prodavači dužni su kupcima prodavati kruh „izrezan na komade“. Zemaljska vlast utvrđuje cijenu s obzirom na kakvoću i težinu kruha „te na prilike što postoje“, ali i određuje koliko se puta na dan smije peći kruh. Policijske vlasti ovlaštene su da same ili po vještacima u svako doba obave pregled prostorija u kojima se kruh pravi, pohranjuje ili prodaje. Prekršaji se kažnjavaju novčanom kaznom ili kaznom zatvora do šest mjeseci, a obrtniku se mogla oduzeti obrtnica. Naredba se ne odnosi na proizvodnju kruha za vojničku upravu.⁵⁵

Kotarsko poglavarstvo popisalo je zalihe žita i načelniku dalo povjerljiv popis za Bašku uz upozorenje da „nema svatko pravo na uvid“, što ukazuje na moguće nedostatke, a u prilog tome govori naputak kotarskog upravitelja da se u „svakoj prigodi, bilo to u školi, crkvenoj propovjedi ili drugom zgodom, trebao razvijati smisao pučanstva za štedljivo trošenje“. Načelnici su bili dužni upozoriti na propuste i pogreške u popisu te „nerazborito trošenje“.⁵⁶

Kotar je popisao namirnice, za čiji se rezultat tvrdi da je povoljan, no stanovništvo se upozorava „na razborito korištenje zaliha i štednju“. Umirujuća treba biti napomena da je carskom naredbom „obilato određena količina brašna i kruha za svaku osobu na dan“, ali upozoravajuće i realno zvuči nastavak „da svaki koji se o tu naredbu ogriješi, čini zločin prema državnoj zajednici, te će biti kažnjen, kao i oni koji su svoje zalihe sakrili, te ih prodaju po previsokoj cijeni“.⁵⁷

Carska naredba od 7. VIII. predviđa ono što bi danas nazvali zaštitom potrošača: „*Tko obrtimice ili na sajmu drži na prodaju ili prodaje živjež, valja da zabilježi, na mjestu koje se dobro vidi i razgovjetnim pismenima, cijene*

54 LEIDECK 2014, 12 i literatura u bilj. 17, 24 i 25.

55 DARI, Baška, JU-19, kut. 110; oglas Općinskog glavarstva Baške, 23. veljače 1915.

56 DARI, Baška, JU-19, kut. 209; dopis c. k. Kotarskog poglavarstva upućen Općinskom glavarstvu Baške, 12. ožujka 1915.

57 DARI, Baška, JU-19, kut. 209; oglas Općinskog poglavarstva Baške, 13. ožujka 1915.

za pojedine vrste živeža. Ako se roba prodaje po težini, valja da prodavači dopuste kupcima da besplatno upotrijebe njihove vage za ponovno mjerenje prodanih stvari“ (§ 8.). „Tko koristeći se izvanrednim prilikama prouzrokovanih od ratnog stanja, traži očito prevelike cijene za predmete od prijeke potrebe, kaznit će se radi prekršaja zatvorom od jedne sedmice do šest mjeseci“ (§ 14.).⁵⁸

O brizi za zdravstvenu skrb svjedoči oglas općinskog načelnika od 14. IV. o cijepljenju djece i odraslih protiv boginja.⁵⁹

Ratno stanje i mobilizacija učitelja izazvali su određene probleme po pitanju smještaja njihovih obitelji, kao i smještaja njihovih zamjena. Rješavajući pitanje stanarskog prava učitelja na bojištu i njihovih zamjenika Zemaljsko školsko vijeće odredilo je da oženjenim učiteljima stan pripada tijekom vojničke službe bez obzira na to jesu li stalno ili privremeno „namješteni“, a neoženjenim učiteljima samo ako su „definitivno namješteni“. Učiteljima na zamjeni stanarinu je plaćala zemaljska školska zaklada ako onaj kojeg mijenja uživa stan.⁶⁰

4. Zbivanja tijekom 1916. godine

Općinskim upravnim odborom u Baški, odnosno Općinskim poglavarstvom u 1916. predsjedao je općinski načelnik Nikola Dorčić.

Bašku je 12. III. pogodio potres oštetivši većinu kuća, a neke toliko da ih je 17 moralo biti srušeno. Općinski upravni odbor popisao je oštećene kuće te vlasnike pismeno pozivao na zakonsku obvezu rušenja jer će u protivnom u roku od 48 sati biti srušene na njihov trošak, dok je rok za popravke iznosio 30 dana od prijema odluke.⁶¹ Namjesništvo nije odobrilo prikupljanje priloga jer su se višekratno sakupljali oni za postradale u ratu te predlaže pokrajinskom ministarstvu unutarnjih poslova najnužniju potporu najteže postradalih. No ipak je osnovan Odbor za pomoć potresom stradaloga Hrvatskog primorja, a prilozi su se slali *Prvoj hrvatskoj štedionici* u Zagrebu.⁶²

58 DARI, Baška, JU-19, kut. 209; izvadak iz carske naredbe od 7. kolovoza 1915.

59 DARI, Baška, JU-19, kut. 110; oglas Općinskog poglavarstva Baške, 14. travnja 1915.

60 DARI, Baška, JU-19, kut. 110; dopis kotarskog školskog vijeća u Krku upućen mjesnom školskom vijeću Baške, 1. veljače 1915.

61 DARI, Baška, JU-19, kut. 211; dopis c. k. Kotarskog poglavarstva upućen Općinskom glavarstvu Baške, 16. lipnja 1916.

62 DARI, Baška, JU-19, kut. 211; dopis c. k. Kotarskog poglavarstva upućen Općinskom glavarstvu Baške, 10. srpnja 1916.

Brinući se o očuvanju lokalnog gospodarstva Općinski upravni odbor nudio je mjesno brodogradilište u godišnji zakup, uz uvjet da je zakupnik brodograditelj.⁶³ Odbor je dozvolio austrijskom društvu za riblju industriju ribarenje u mjesnim vodama uz izdvajanje ribe za „aprovizaciju“ Baške.⁶⁴

Rat je donio probleme s ratnim zarobljenicima na otoku. Općinski načelnik upozorava na „pogibeljnost i štetnost“ bijega te poziva stanovništvo na prijavu sumnjivih osoba i događaja ili „zadržanjem istih“, da u kuću ne prima odbjegle, niti im pruža hranu ili pomoć. Prekršiteljima se prijeti vojnim sudom.⁶⁵

Kotarsko poglavarstvo upozorava stanovništvo da cenzura ne propušta razglednice koje prikazuju „krajeve, mostove“ i druge vojne objekte što koriste neprijatelju.⁶⁶

U ovoj godini dolazi do novačenja 18-godišnjaka. Kotarsko povjerenstvo za potpore javlja Općinskom glavarstvu „da će na barjak biti pozvani pučke ustaše rođeni u godini 1898.“. Upozorava da se ne sastavlja nova prijavu potpora, nego dopisom moli povišenje.⁶⁷ Općinsko glavarstvo obvezno je prijaviti smrt vojnika jer će se isplaćena potpora naplatiti od općine.⁶⁸

Zanimljiv je poziv kotarskog upravitelja Općinskom glavarstvu da se časnici i dočasnici nesposobni za službu jave na dobrovoljni natječaj za „uvrštenje u svojstvu ravnatelja odnosno učitelja pučkih škola u okružju vojničke generalne uprave u Beogradu“. Za ravnatelja konkuriraju časnici, a učitelji su, osim njemačkog, morali poznavati „pismeno i usmeno srpsko-hrvatski jezik te su posjedovali odgovarajuću izobrazbu“.⁶⁹

63 DARI, Baška, JU-19, kut. 117; zapisnik

64 DARI, Baška, JU-19, kut. 117; privola općinskog upravnog odbora Baške; 17. kolovoza 1916.

65 DARI, Baška, JU-19, kut. 117; dopis Kotarskog poglavarstva u Krku upućen Općinskom glavarstvu Baške; 27. listopada 1916. O tome i LEIDECK 2014, 52 i tamo navedena vrela.

66 DARI, Baška, JU-19, kut. 117; dopis c. k. Kotarskog poglavarstva upućen Općinskom glavarstvu Baške, 26. prosinca 1916.

67 DARI, Baška, JU-19, kut. 204; dopis kotarskog povjerenstva za potpore u Krku upućen Općinskom glavarstvu Baške, 5. svibnja 1916.

68 DARI, Baška, JU-19, kut. 204; dopis kotarskog povjerenstva za potpore u Krku upućen Općinskom glavarstvu Baške, 27. svibnja 1916.

69 DARI, Baška, JU-19, kut. 113; dopis c. k. Kotarskog poglavarstva u Krku upućen Općinskom glavarstvu Baške, 4. travnja 1916.

I u ovoj godini nastavilo se s rekvizicijama koje su opterećivale stanovništvo otoka.

Ministarstvo za zemaljsku obranu naređuje rekviziciju kovinskih predmeta u ratne svrhe putem Komisije za preuzimanje koju čine „odslanik“ Kotarskog poglavarstva, općinski načelnik ili zamjenik i vještak. Povjerenstva obilaze trgovce, proizvođače, samostane, bolnice, pekare i dr., određuju i procjenjuju predmete te izdaju potvrde.⁷⁰ Do konca godine slijedi „naknadna predaja predmeta i bakrenih poklopaca koje su komisije ostavile za određeno vrijeme“ povjerenstvu u Krku, uz prijetnju kaznom.⁷¹

Ministarstvo obrane s Ministarstvom poljoprivrede odredilo je količine sijena i slame koje pokrajina mora predati prema Zakonu o ratnom podavanju, a općine dužne prikupiti i otpremiti uz „primjerenu odštetu troškova otpreme“. Kotarsko poglavarstvo javlja Općinskom glavarstvu kvotu sijena i slame koju ono dobavlja u mjesečnim obrocima.⁷²

Namjesništvo je za svaki kotar imenovalo „komisionara“ za ispitivanje procjena komisije za preuzimanje vina ako je vještaka u njoj imenovala općina. Cijene vina utvrđene naredbom plaćaju se bez odbitka, a proizvođač ne plaća proviziju agentima koji preuzimaju vino.⁷³

Ratni opskrbeni ured pokreće akciju sakupljanja papira, a prihod ide u korist udovica i siročadi poginulih vojnika.⁷⁴

Poduzimaju se mjere za očuvanje poljoprivredne proizvodnje. Kotarsko poglavarstvo šalje Općinskom glavarstvu naputak o suzbijanju peronospore u vinogradima. Vlada u Beču zaplijenila je modru galicu kako bi spriječila njezin izvoz te je predala Ministarstvu poljodjelstva. Podjelu galice obavljao je Opći savez austrijskih gospodarskih zadruga u Beču te se u Primorju mogla dobiti kod određenih korporacija.⁷⁵ Op-

70 DARI, Baška, JU-19, kut. 211; dopis c. k. Kotarskog poglavarstva upućen Općinskom glavarstvu Baške, 10. srpnja 1916.

71 DARI, Baška, JU-19, kut. 211; dopis c. k. Kotarskog poglavarstva upućen Općinskom glavarstvu Baške, 2. prosinca 1916.

72 DARI, Baška, JU-19, kut. 118; dopis c. k. Kotarskog poglavarstva upućen Općinskom glavarstvu Baške, 31. srpnja 1916.

73 DARI, Baška, JU-19, kut. 211; oglas općinskog upravnog odbora Baške, 8. studenoga 1918.

74 DARI, Baška, JU-19, kut. 117; oglas Općinskog glavarstva Baške, 10. srpnja 1916.

75 DARI, Baška, JU-19, kut. 113; dopis Kotarskog poglavarstva u Krku upućen Općinskom glavarstvu Baške, 25. ožujka 1916.

ćinsko poglavarstvo upozorava stanovništvo da se nudi skuplji surogat „mementhol“ koji je neučinkovit.⁷⁶

Povjerenstvo za poljske proizvode nadzire koristi li vlasnik „livade, pašnjake i planine“ za „dobivanje krme ili za pašu korisnoj marvi“. Poljski čuvari morali su prijaviti prekršitelje kojima prijeti „izručenje“ zemljišta općini ili osobama koje bi ga obrađivale.⁷⁷

Rat je izazvao nestašicu radnika pa Ministarstvo za bogoštovlje i nastavu naređuje „pomaganje školske mladeži u poljskim radovima“, o čemu brinu učitelji. O važnosti pitanja svjedoči da se „podučavanje ... radi ratarskih interesa moglo za neko vrijeme obustaviti odnosno prije vremena završiti“.⁷⁸ Kotarsko poglavarstvo nudi pomoć „vojničke radne sile“, osobito kosaca, ali preporučuje „uvođenje obligatornog reda za sve, te kazne za izbjegavanje“ i uvođenje „ženskih radnica bez djece, naročito ako su muževi pozvani u rat“.⁷⁹

Primjetno jača nadzor nad korištenjem hrane. Namjesništvo od Kotarskog poglavarstva i Općinskog glavarstva traži da Ministarstvu unutarnjih poslova dostave popis zaliha krumpira kod trgovaca, općina, javnih zavoda, prometnih poduzeća i aprovizacijskih odbora, što ne obuhvaća zalihe vojne uprave i potrošača.⁸⁰ Potom 6. VII. poziva Općinsko glavarstvo da izvijesti kotar o površini i urodu zemljišta zasijanog krumpirom te hoće li ga biti dovoljno za pučanstvo.⁸¹ Prema ministarskoj naredbi od 4. VIII., općine čiji proizvod krumpira ne pokriva potrebu dužne su kotarskim vlastima prijaviti broj stanovnika, količinu te broj i vrstu životinja ako krumpir služi za krmu.⁸²

Mast i ulje nisu bili u slobodnoj prodaji već su se kupovali na mjesečne iskaznice koje je izdalo Općinsko poglavarstvo, a bile su važeće četiri tjedna u mjestu stanovanja i izvan njega. Obitelj je morala pismeno

76 DARI, Baška, JU-19, kut. 113; oglas Općinskog poglavarstva Baške, 23. lipnja 1916.

77 DARI, Baška, JU-19, kut. 209; oglas Općinskog poglavarstva Baške, 29. svibnja 1916.

78 DARI, Baška, JU-19, kut. 209; dopis c. k. kotarskog školskog vijeća upućen mjesnom školskom vijeću Baške, 10. travnja 1916.

79 DARI, Baška, JU-19, kut. 209; dopis c. k. Kotarskog poglavarstva u Krku upućen Općinskom glavarstvu Baške, 8. lipnja 1916.

80 DARI, Baška, JU-19, kut. 113; dopis c. k. Kotarskog poglavarstva u Krku upućen Općinskom glavarstvu Baške, 19. ožujka 1916.

81 DARI, Baška, JU-19, kut. 209; dopis c. k. Kotarskog poglavarstva u Krku upućen Općinskom glavarstvu Baške, 6. srpnja 1916.

82 DARI, Baška, JU-19, kut. 209; dopis zemaljske upravne komisije markgrofovije Istra, primljen kod Općinskog glavarstva Baške; 29. kolovoza 1916.

izjaviti da nema više od kilograma masti ili ulja za osobu stariju od tri godine te ½ kilograma za dijete do tri godine. Trgovci vode evidencije i daju ih na uvid vlastima.⁸³

Nestašice izazivaju socijalne tenzije pa Kotarsko poglavarstvo upozorava Općinsko glavarstvo na pritužbe glede nepravedne dodjele brašna imućnijima, nalažući primjenu „načela pravednosti i jednakomjernosti“ jer će u protivnom nadzor višiti oružništvo.⁸⁴ Kotarsko poglavarstvo ukazuje na „veliku skupoću“ koja pogađa i bogatije, oskudicu u hrani i odjeći te poziva Općinsko glavarstvo da daje novčane potpore ili kupuje odjeću, a siromasima podijeli hranu iz „aprovizacije ... uz znatan popust ili čak besplatno“.⁸⁵

5. Zbivanja tijekom 1917. godine

Općinski načelnik, tj. predsjednik upravnog odbora je i te godine bio Nikola Dorčić.⁸⁶ Arhivski podaci spominju daljnje novačenje. Oglasom se pozivaju muškarci sposobni za bojište da se pridruže vojsci „budući da su dugo trajanje rata i silne borbe povećale potrebu za vojnicima“ pa svi „koji su ostali kod kuće ... imaju dužnost na svaki način doprinijeti kako bi priveli rat kraju kao pobjednici“.⁸⁷ Ipak je, prema naredbi Ministarstva za zemaljsku obranu, postojala mogućnost oslobađanja od službe, npr. ako osoba ima šest ili više „neopskrbljene djece“. Zamolbu podnosi supruga, a ako nije živa, onda općina. Osloboditi se može i sin jedinac ili onaj koji je na bojišnici ako je u ratu izgubio dvojicu ili više braće.⁸⁸

U svrhu jačanja morala stanovništva, „osobito rastuće mladosti, te podizanja interesa obrane domovine“ Ministarstvo rata uvelo je „iskazanje dužnog poštovanja u školama i općinama palih vojnika“ pa je Ko-

83 DARI, Baška, JU-19, kut. 117; oglas općinskog upravnog odbora Baška, 30. rujna 1916.

84 DARI, Baška, JU-19, kut. 209; dopis c. k. Kotarskog poglavarstva u Krku upućen Općinskom glavarstvu Baške, 13. svibnja 1916.

85 DARI, Baška, JU-19, kut. 209; dopis c. k. Kotarskog poglavarstva u Krku upućen Općinskom glavarstvu Baške, 29. listopada 1916.

86 Njega je Kotarsko poglavarstvo imenovalo članom kotarske centrale utočišta za tuberkulozu. DARI, Baška, JU-19, kut. 117; dopis c. k. Kotarskog poglavarstva u Krku upućen Općinskom glavarstvu Baške; 19. veljače 1917.

87 DARI, Baška, JU-19, kut. 117; oglas općinskog upravnog odbora Baške, 11. veljače 1917.

88 DARI, Baška, JU-19, kut. 117; dopis c. k. Kotarskog poglavarstva u Krku upućen Općinskom glavarstvu Baške, 20. prosinca 1917.

tarsko poglavarstvo priopćilo njihova imena općinama, a one školama koje su pohađali.⁸⁹

Načelnik opet upozorava na ratne zarobljenike koji se iz inozemstva potiču na bijeg. Od stanovnika traži sprečavanje bijega, prijavu sumnjivih osoba i njihovo zadržavanje, zabranu primanja bjegunaca, davanja hrane, a sve uz prijetnju kažnjavanja vojnog suda.⁹⁰

U svrhu nadzora stanovnici su za putovanja od Općinskog glavarstva dobivali obrazac s osobnim opisom, smjerom, odredištem i razlogom puta ovjerenim od oružničke postaje dok se za put u šire ratno područje tražila i slika s potpisom, biljeg te pristojba za putni list.⁹¹

Rat je donio i druge opasnosti. Stanovništvo je pozvano na predaju vojničke opreme i municije oružničkoj postaji u roku od osam dana uz prijetnju kazne.⁹² Događale su se nesreće uslijed eksplozije metaka bačenih u staro željezo pa se pučanstvo poziva da u slučaju nalaza obavijesti žandarmeriju. Vojnici su protupravno prodavali civilima opremu pa je stanovništvo pozvano da je preda Općinskom glavarstvu ili oružničkoj postaji.⁹³

Zbog rata s Italijom načelnik poziva vlasnike da promijene talijanska imena plovila u hrvatska i da se svagdje govori samo hrvatski jezik. Zamolbu za promjenu imena rješavao je općinski tajnik besplatno.⁹⁴

Rekvizicije postaju sve drastičnije. Ministarstvo rata naređuje predaju školskih zvona uz odštetu i kao dar ratnoj upravi. Ministar trgovine izdao je naredbu po kojoj su svi posjednici tkane, petljane i pletene robe od pamuka te novih stvari obvezni predati sve zalihe.⁹⁵ I vuna je predmet rekvizicije pa Ministarstvo trgovine glavarima općine naređuje popis ovaca. Prema popisu od 15. II. 1917. u općini je oko 200 vlasnika imalo više od 5000 ovaca.⁹⁶

89 DARI, Baška, JU-19, kut. 117; dopis c. k. Kotarskog poglavarstva u Krku upućen Općinskom glavarstvu Baške, 6. studenoga 1917.

90 DARI, Baška, JU-19, kut. 117; oglas općinskog upravnog odbora Baške, 20. siječnja 1917.

91 DARI, Baška, JU-19, kut. 118; dopis c. k. Kotarskog poglavarstva u Krku upućen Općinskom glavarstvu Baške, 9. kolovoza 1917.

92 DARI, Baška, JU-19, kut. 117; oglas općinskog upravnog odbora Baške, 18. ožujka 1917.

93 DARI, Baška, JU-19, kut. 117; oglas općinskog upravnog odbora Baške, 5. kolovoza 1917.

94 DARI, Baška, JU-19, kut. 117; oglas općinskog upravnog odbora u Baški, 23. prosinca 1917.

95 DARI, Baška, JU-19, kut. 211; dopis c. k. Kotarskog poglavarstva u Krku upućen općinskom školskom vijeću u Baški, 31. srpnja 1917. Vidi i LEIDECK 2014, 13 i vrela u bilj. 30.

96 DARI, Baška, JU-19, kut. 211; dopis c. k. Kotarskog poglavarstva u Krku upućen Općinskom glavarstvu Baške, 15. veljače 1917.

Centralni ured za prehranu pučanstva zabranio je prodaju sijena i slame, a Općinsko glavarstvo popisalo je zalihe koje su se prodavale samo komisionarima koje je opunomoćio zemaljski ured. Procjenu je obavljalo povjerenstvo koje čine dva zastupnika općine, komisionar i predstavnik vojske. Za prodaju u općini potrebna je dozvola općine, a izvan nje dozvola Odjela za sijeno i slamu zemaljskog ureda za krmu za Trst i Istru Aprovizacijske komisije namjesništva u Trstu. Prekršaj se kažnjava globom ili kaznom zatvora do šest mjeseci.⁹⁷ Aprovizacijska komisija pozvala je općinu da imenuje predstavnike. Općinski načelnik morao je paziti da se zaplijenjeno sijeno i slama ne izvoze bez dozvole, da prikupe i preda propisanu općinsku „kontribuciju“, osigura prijevoz u predviđena mjesta i sve to evidentira.⁹⁸ Kotarsko poglavarstvo preuzelo je ulogu komisionara za kupnju sijena i slame za tu godinu.⁹⁹ Naredbom centralnog ureda za prehranu pučanstva utvrđena je maksimalna količina vlastitog sijena za domaće životinje.¹⁰⁰ Kako „nesreća ne dolazi sama“, Bašku je pogodila suša pa je ljetina sijena bila slaba. Zato se nalaže sabiranje jasenova lišća kao nadomjeska. Vlasnici šuma pozvani su da pučanstvu dozvole prikupljanje lišća u šumama.¹⁰¹ Suša se odrazila i na pčelare pa ih je načelnik pozvao da se prijave u općinu kako bi im se pomoglo.¹⁰²

I ograničenja prometa vinom bila su sve stroža. Naredbom Namjesništva u Trstu osnovan je Ured za uređenje prometa vinom u Istri. Ono je moralo biti ponuđeno na prodaju Uredu. Već za iznošenje količine iznad jedne litre traži se dozvola.¹⁰³ Gostioničari i privatnici su kupovali vino bez dozvole Ureda pa se od općine traži da prodavatelji i kupci prijave promet općini ili povjereniku Vinskog ureda.¹⁰⁴

Ured za narodnu prehranu preuzima maslac ako nije za kućnu

97 DARI, Baška, JU-19, kut. 118; dopis c. k. Kotarskog poglavarstva u Krku upućen Općinskom glavarstvu Baške, 30. kolovoza 1917.

98 DARI, Baška, JU-19, kut. 118; okružnica, Trst 25. srpnja 1917.

99 DARI, Baška, JU-19, kut. 118; dopis c. k. Kotarskog poglavarstva u Krku upućen Općinskom glavarstvu Baške, 18. rujna 1917.

100 DARI, Baška, JU-19, kut. 211; dopis c. k. Kotarskog poglavarstva u Krku upućen Općinskom glavarstvu Baške, 16. kolovoza 1917.

101 DARI, Baška, JU-19, kut. 117; oglas Općinskog glavarstva Baške, 26. kolovoza 1917.

102 DARI, Baška, JU-19, kut. 117; oglas općinskog upravnog odbora Baške, 16. kolovoza 1917.

103 DARI, Baška, JU-19, kut. 117; oglas općinskog upravnog odbora Baške, 17. listopada 1917.

104 DARI, Baška, JU-19, kut. 211; oglas općinskog upravnog odbora Baške, 23. listopada 1917.

uporabu. Mast se predaje općinskom uredu i njome raspolaže Aprovi-
zacijska komisija u Trstu. Općinsko glavarstvo vodi registar svinja.¹⁰⁵ Op-
ćinsko glavarstvo daje mast i ulje na iskaznicu s naznakom količina.¹⁰⁶

Kotarsko poglavarstvo naređuje općini Baška da sastavi popis za
nabavu sjemenskog krumpira koji, uz imena osoba, sadrži i podatke o
količini prinosa u 1917. i količini za sijanje.¹⁰⁷

Brojni su podaci o socijalnim mjerama. Zbog „velike skupoće“ ma-
ksimalni iznos potpore se povećava. To pravo imaju stanari unajmljenih
kuća ako nemaju vlastite. Mobilizirani vojnici ostvaruju doprinos za naj-
amninu ako su imali kuću opterećenu dugovima.¹⁰⁸

Povećava se broj ratnih izbjeglica („bjegunci“) koji su „u ozbiljnoj
stisci za življenje, svakodnevno mole da im se isplati bjegunačka pot-
pora“. Morali su se prijaviti općini i na temelju prijave ostvarili bi pravo
na potporu. Općinsko glavarstvo treba dostaviti kotaru popis, naznačivši
ime i prezime, kućni broj, prihod, dan dolaska, odakle su došli i narod-
nost.¹⁰⁹

Potporu dobivaju i rođaci austrijskih podanika zadržanih u nepri-
jateljskim zemljama ili pomorci koji se nisu mogli vratiti uz uvjet da je
„dotični hranitelj“ zadržan u inozemstvu zbog ratnog stanja te da ne pri-
majaju druge državne potpore.¹¹⁰

Zbog velikog broja nestalih i zarobljenih Namjesništvo nalaže popis
svih vojnika koji su „izgubljeni“, u zarobljeništvu ili su ondje poginuli i
umrli, nestali, ranjeni ili „neranjeni“ i po mogućnosti adresu. Nisu se
morali prijaviti „pali“ ili u bolnicama umrli vojnici čije su obitelji o tome
obavijestili vojne i civilne vlasti ili Crveni križ. Prijavni list morao je sa-
državati: ime i prezime, „čast“, „četno tijelo“, mjesto i godinu rođenja,
pripadnost i godinu novačenja, bojište, moguće sadašnje boravište, kada

105 DARI, Baška, JU-19, kut. 108; dopis c. k. Kotarskog poglavarstva u Krku upućen Općinskom glavarstvu Baške, 16. veljače 1917.

106 DARI, Baška, JU-19, kut. 211; dopis c. k. Kotarskog poglavarstva u Krku upućen Općinskom glavarstvu Baške, 16. veljače 1917.

107 DARI, Baška, JU-19, kut. 211; dopis c. k. Kotarskog poglavarstva u Krku upućen Općinskom glavarstvu Baške, 25. listopada 1917.

108 DARI, Baška, JU-19, kut. 110; dopis c. k. Kotarskog poglavarstva u Krku upućen Općinskom glavarstvu Baške, 9. lipnja 1917.

109 DARI, Baška, JU-19, kut. 211; dopis c. k. Kotarskog poglavarstva u Krku upućen Općinskom glavarstvu Baške, 28. kolovoza 1917.

110 DARI, Baška, JU-19, kut. 117; oglas Općinskog glavarstva Baške, 6. listopada 1917.

i odakle je posljednji put pisao te ime i prezime prijavitelja.¹¹¹ Općinsko glavarstvo mora sastaviti popis „izgubljenih“ ili zarobljenih vojnika te umrlih u zarobljeništvu.¹¹²

Ministarstvo unutarnjih poslova odobrilo je austrijskoj vojnoj zakladi za udovice i siročad da prikuplja novčane doprinose u svim austrijskim pokrajinama. Općinski načelnik poziva svakog općinara da „izdašno podupire takvo prikupljanje i ne uskrati svoj prinos“.¹¹³

Pogoršavalo se i stanje u poljoprivredi. Predsjednik općinskog upravnog odbora carskom naredbom ovlašten je prisiliti osobe za pomoć u poljskim radnjama. I oni koji su obradili svoju zemlju morali su pomoći obiteljima koje to ne mogu učiniti jer su im očevi, sinovi i muževi u vojsci. Sposobnima za rad koji su se „bez opravdanih razloga šetali“ prijeti prijava višoj vlasti, uskrata potpore, globa, pa i uskrata životnih namirnica putem aprovizacije.¹¹⁴ Kako bi se bez vojničke pomoći obavila žetva, preporučuje se uvođenje radne obveze reda za sve i kažnjavanje onih „koji bi se rada klonili“.¹¹⁵

Nestašice uzrokuju poljske krađe pa je zabranjena ispaša „po polju i po poljskim putevima“, a od 20.30 sati i „bilo kakvo kretanje ... radi zaštite poljskih dobra“. U svakom mjestu općine imenovani su pomoćni čuvari.¹¹⁶ Poljski čuvari nisu bili uspješni i zato je Ministarstvo za ratnu obranu za čuvanje žetve zadužilo i žandarmeriju kojoj će na zahtjev općine ljudstvom pomoći i vojno zapovjedništvo.¹¹⁷ Konačno kotar poziva općinu da ne prima molbe za dopuste vojnika u svrhu poljskih radnji jer su glavni poslovi dovršeni.¹¹⁸ Vojna uprava općinama stavlja na raspolaganje grupe od 15 do 40 vojnika za obavljanje zimskih i proljetnih poljskih radova i vino-

111 DARI, Baška, JU-19, kut. 118; dopis c. k. kotarskog upravitelja, primljen kod Općinskog glavarstva Baške, 11. listopada 1917.

112 DARI, Baška, JU-19, kut. 118; dopis c. k. kotarskog upravitelja upućen Općinskom glavarstvu Baške, 11. listopada 1917.

113 DARI, Baška, JU-19, kut. 117; oglas općinskog upravnog odbora u Baški, 26. studenoga 1917.

114 DARI, Baška, JU-19, kut. 117; oglas općinskog upravnog odbora Baške, 14. ožujka 1917.

115 DARI, Baška, JU-19, kut. 209; dopis c. k. Kotarskog poglavarstva u Krku upućen Općinskom glavarstvu Baške, 18. lipnja 1917.

116 DARI, Baška, JU-19, kut. 117; oglas općinskog upravnog odbora Baške, 25. kolovoza 1917.

117 DARI, Baška, JU-19, kut. 209; dopis c. k. Kotarskog poglavarstva u Krku upućen Općinskom glavarstvu Baške, 2. rujna 1917.

118 DARI, Baška, JU-19, kut. 117; dopis c. k. kotarskog upravitelja upućen Općinskom glavarstvu Baške, 15. listopada 1917. O tom pitanju vidi i LEIDECK 2014, 42 i vrela u bilj. 117.

grada. Vojnici bi primali nadnice, hranu bi dala vojnička oblast, a stan „davalac radnje“.¹¹⁹

Nestašica dovodi do restrikcija u trgovini. Za otkup „živeža i krme“ u svrhu prodaje od 1. VI. traži se posebna dozvola Kotarskog poglavarstva, osim za „institucije koje su uredovno ovlaštene pribavljati stvari potrebne za život“ te za trgovce na malo.¹²⁰ Trgovina ranim groždem je dozvoljena samo uz dozvolu predsjednika općinskog upravnog odbora od 15. VIII. u ulici od „place do morske obale (palade)“. Izvoznik grožđa i rajčice je uz dozvolu morao dokazati i od koga ih je kupio kako bi se spriječile krađe.¹²¹

Brojna su svjedočanstva o nestašici hrane i načinima njezina prevladavanja. Podružnica zavoda za uporabu žita u vrijeme rata traži mjesečni iskaz za kotar radi osiguranja brašna.¹²² Zbog snijega je u ožujku došlo do zastoja vlakova pa se stanovnici pozivaju na solidarnost. Općina je mogla prisiliti mesare da pripreme više mesa, čak i rekvirirati stoku.¹²³ Zemaljska upravna komisija za Istru ovlastila je općinu da besplatno podijeli najsiromašnijima dostavljeno meso.¹²⁴ Općinskom glavarstvu naređeno je da pri „razdiobi životnih namirnica pučanstvu“, državnim činovnicima i službenicima, osim onih koje opskrbljuje vojna vlast, učiteljima i svećenicima u aktivnoj službi, izda dvostruko više nego drugom članu obitelji uz uvjet da ta osoba ništa ne posjeduje ili nema prihod od vlastitog zemljišta.¹²⁵

U rujnu kotarski upravitelj poziva glavarstvo da se u roku od osam dana izjasni o otvaranju pučke kuhinje za najsiromašnije. Za uzdržavanje bi dalo „pripomoć iz provincijalnog fonda“. Glavarstvo Baške predlaže da ono dobije novac za nabavu namirnica koje će besplatno podijeliti. Kotarski upravitelj to prihvaća te šalje prilog „za nabavu zrna i brašna“ osobama koje su bez sredstava. O mjesečnoj opskrbi vodio se popis koji

119 DARI, Baška, JU-19, kut. 117; oglas općinskog upravnog odbora, 16. prosinca 1917.

120 DARI, Baška, JU-19, kut. 209; dopis c. k. Kotarskog poglavarstva u Krku upućen Općinskom glavarstvu Baške, 22. lipnja 1917.

121 DARI, Baška, JU-19, kut. 117; oglas općinskog upravnog odbora, 14. kolovoza 1917.

122 DARI, Baška, JU-19, kut. 209; dopis c. k. Kotarskog poglavarstva u Krku upućen Općinskom glavarstvu Baške, 17. siječnja 1917.

123 DARI, Baška, JU-19, kut. 209; dopis c. k. Kotarskog poglavarstva u Krku upućen Općinskom glavarstvu Baške, 26. ožujka 1917.

124 DARI, Baška, JU-19, kut. 209; dopis zemaljske upravne komisije markgrofovije Istra, primljen kod Općinskog glavarstva Baške 22. svibnja 1917.

125 DARI, Baška, JU-19, kut. 209; dopis c. k. Kotarskog poglavarstva u Krku upućen Općinskom glavarstvu Baške, 18. lipnja 1917.

su korisnici potpisivali.¹²⁶ Kako osobe koje su se preselile ne bi primale aprovizaciju na dva mjesta, općina nije davala hranu dok ne dostave potvrdu da su je prestale primati u mjestu odakle su došle.¹²⁷

Zbog nedostatka mirnodopskih prihoda i povećanih ratnih rashoda općine su morale podizati zajmove kako bi pokrile troškove, osobito aprovizacije. Zemaljska upravna komisija za Istru traži od glavarstva općine izvješće je li „u tu svrhu sklopilo“ zajmove i koliko te jesu li dugovi „pokriveni vrijednošću robe u skladištima, sa kreditima ili sa gotovim novcem“.¹²⁸

Namjesništvo u Trstu naredilo je da se u Istri provede revizija aprovizacija. Za svaku općinu utemeljeno je povjerenstvo. Zemaljska upravna komisija imenuje dr. Antona Antončića za člana u kotaru Krk, a kotarski upravitelj je za općinu Baška imenovao „hoteliera“ Petra Grandića te slikara Ivana Volarića.¹²⁹

Ni zdravstvena situacija nije bila dobra. Kotarski upravitelj upućuje na izbjegavanje svakog kontakta sa stanovnicima Stare Baške jer nekoliko mjeseci hara „skrlet“ od koje je 12 djece umrlo, a bolest se pojavila i u Korniću.¹³⁰ U Svetom Vidu i Puntu pojavile su se „kužne bolesti“ pa je načelnik izdao naputak o mjerama higijene. Stanovništvo se poziva da svaki sumnjiv slučaj prijavi općini.¹³¹

6. Zbivanja tijekom 1918. godine

Zadnje godine rata u Baški su se izmijenila dva općinska načelnika Nikola Dorčić i Juraj Dujmović. Ratni događaji bližili su se svome kraju, kao i sudbina crno-žute monarhije, a većina sačuvanih dokumenata sa drži podatke slične prethodnim ratnim godinama.

126 DARI, Baška, JU-19, kut. 211; dopis c. k. Kotarskog poglavarstva u Krku upućen Općinskom glavarstvu Baške, 10. rujna 1917.

127 DARI, Baška, JU-19, kut. 117; oglas općinskog upravnog odbora Baške, 30. listopada 1917.

128 DARI, Baška, JU-19, kut. 209; dopis zemaljske upravne komisije markgrofovije Istra, primljen kod Općinskog glavarstva Baške 5. rujna 1917.

129 DARI, Baška, JU-19, kut. 209; dopis c. k. Kotarskog poglavarstva u Krku upućen Općinskom glavarstvu Baške, 9. studenoga 1917.

130 DARI, Baška, JU-19, kut. 117; dopis c. k. Kotarskog poglavarstva u Krku upućen Općinskom glavarstvu Baške, 3. veljače 1917.

131 Voda za piće i pranje mora se prokuhati, ruke oprati nakon dodira s bolesnikom, ne smije se jesti, piti i pušiti dok ruke i lice ne budu oprani, voće se smjelo jesti samo kuhano, bolesnikove stvari nije se smjelo miješati sa dugim stvarima. DARI, Baška, JU-19, kut. 117; oglas općinskog upravnog odbora; 5. kolovoza 1917.

I dalje se upozorava na sigurnosna pitanja. Svi prozori i vrata, osobito prema moru, moraju od večeri biti zatvoreni da se „sa strane mora nije smio vidjeti niti tračak svjetlosti“.¹³² Kotarsko poglavarstvo upozorava na zabranu širenja letaka bačenih iz aviona uz kaznu globe ili kaznu zatvora od 6 sati do 14 dana.¹³³

Poštanska direkcija u Trstu zabranila je uredima primanje brzjava za produljenje vojničkog dopusta osim u slučaju kada je član obitelji (otac, majka, sin, kći, sestra, brat) umro ili je na samrti, i to ako se vojnik nalazi na bojištu, a ne kod kuće. Kao dokaz služi „župnička potvrda o smrti“, potvrda liječnika ili oružništva.¹³⁴ Općinsko glavarstvo moralo je paziti na to da svaki vojnik nakon isteka dopusta na vrijeme otputuje u svoju postrojbu. Iznimno, „u veoma nužnim i obzira vrijednim slučajevima“, vojnici su mogli pismeno tražiti produljenje dopusta uz potvrde općine i oružničke postaje, ali bez odgode povratka.¹³⁵ Ograničeno je i kretanje civila. Kotarsko poglavarstvo izdaje „putne listove“ i „putne legitimacije“ samo uz pismenu molbu ako stranka „dokaže da je putovanje neodgodivo, važno i apsolutno potrebno“.¹³⁶

Kotar je obavijestio Općinsko glavarstvo da prema nalogu namješništva u Trstu moraju postaviti table i putokaze s natpisima naselja „na njemačkom i drugim zemaljskim jezicima“ na kotarskim i općinskim cestama i putovima „u svrhu orijentacije“ vojske i civila.¹³⁷ Problema je bilo i u pomorskom prometu. Parobrod na liniji Krk-Rijeka-Krk često je prekrčan „osobama bez dokazane potrebe“ pa se upozorava stanovništvo općine da će zapovjednik ukrcati samo propisani broj putnika koji „dokažu da zbilja moraju putovati“.¹³⁸

Rekvizicijama se pokušavalo uzeti sve što je još preostalo, a moglo je poslužiti vojnoj svrsi. Naredbom ministarstva od 25. VI. predaju se

132 DARI, Baška, JU-19, kut. 118; dopis c. k. kotarskog upravitelja upućen Općinskom glavarstvu Baške, 11. lipnja 1918.

133 DARI, Baška, JU-19, kut. 118; dopis c. k. kotarskog upravitelja upućen Općinskom glavarstvu Baške, 18. kolovoza 1918.

134 DARI, Baška, JU-19, kut. 118; dopis c. k. Kotarskog poglavarstva u Krku, primljen kod Općinskog glavarstva Baške, 9. travnja 1918.

135 DARI, Baška, JU-19, kut. 118; oglas općinskog upravnog odbora Baške, 3. rujna 1918.

136 DARI, Baška, JU-19, kut. 118; oglas Općinskog poglavarstva Baške, 27. lipnja 1918.

137 DARI, Baška, JU-19, kut. 118; dopis c. k. Kotarskog poglavarstva u Krku upućen Općinskom glavarstvu Baške, 31. kolovoza 1918.

138 DARI, Baška, JU-19, kut. 118; dopis c. k. Kotarskog poglavarstva u Krku upućen Općinskom glavarstvu Baške, 2. rujna 1918.

predmeti „u potpunosti ili pretežno“ od bakra, nikala i aluminija, npr. „pločice za ime, za reklamu, ograde, ploče ispred peći, zvona, sve vrste šipaka i drugi kovinski predmeti“, uz prijetnju zatvora od jednog mjeseca do jedne godine, a ako se „šteti vojničkim interesima monarhije“ od tri mjeseca do tri godine. Naknadu utvrđuje povjerenstvo, a isplaćuje se putem općine.¹³⁹ Oduzimanje bakra stvara problem vinogradarima jer ne mogu nabaviti i popraviti „štrcaljke i sumporače“, a nema ni muškaraca vičnijih radu pa su i kvarovi češći.¹⁴⁰ U Staroj Baški bilo je 88 proizvođača vina te godine. Gostioničare je načelnik upozorio da „na vrijeme nabave dovoljnu količinu vina za opskrbu pučanstva“.¹⁴¹

Glavarstvo je zaprimilo dopis Zemaljske upravne komisije da Vinski ured prema uredbi Namjesništva može zaplijeniti vino ako ga proizvođač ili trgovac odbiju ustupiti ili ako se ne dogovore o cijeni. Ako bi općini zatrebalo vino za aprovizaciju, mjesna aprovizijska komisija obraća se proizvođaču ili trgovcu, a u slučaju da ne dođe do dogovora, Vinski ured posreduje kod političke oblasti u svrhu zapljene.¹⁴²

Naredbom Ureda za prehranu pučanstva od 6. VI. plijene se sijeno i slama. Namjesništvo je odredilo kvote sijena i slame koje svaka općina mora izručiti. Načelnik i glavarstvo su s Općinskim povjerenstvom za poljske proizvode utvrđivali obvezu pojedinaca uzimajući u obzir količinu proizvoda i broj njegovih domaćih životinja. Prodaja se obavljala uz dozvolu načelnika, a izvan općine potrebna je i dozvola podružnice.¹⁴³

U sklopu humanitarnih aktivnosti organiziran je »Karlovo-tjedan« te se prikupljaju priloge za *Karlov – ratnopripomoćni fond* za ratne invalide. Predsjednik općinskog upravnog odbora Dorčić poziva seoska poglavarstva da prikupe priloge te ih pošalju otočnom zapovjedniku.¹⁴⁴

Naredbom ministarstva za društvenu skrb o brojenju potomaka trebalo je utvrditi „broj potomaka zaostalih iza ratnika za njihovu susta-

139 DARI, Baška, JU-19, kut. 211; oglas Općinskog glavarstva Baške, 10. veljače 1918.

140 DARI, Baška, JU-19, kut. 118; dopis c. k. kotarskog upravitelja upućen Općinskom glavarstvu Baške, 14. lipnja 1918.

141 DARI, Baška, JU-19, kut. 211; iskaz proizvođača vina za godinu 1918.

142 DARI, Baška, JU-19, kut. 211; dopis zemaljske upravne komisije markgrofovije Istra, primljeno kod općinskog ureda u Baški 27. lipnja 1918.

143 DARI, Baška, JU-19, kut. 118; dopis c. k. kotarskog upravitelja upućen Općinskom glavarstvu Baške, 12. lipnja 1918.

144 DARI, Baška, JU-19, kut. 118; oglas Općinskog glavarstva Baške, 7. lipnja 1918.

vnu skrb". Udovice, zakonita i nezakonita djece poginulih i nestalih vojnika moraju se prijaviti u općini svog boravka uz potrebne dokaze i isprave, npr. o smrti supruga ili oca, vjenčani list, rodni list itd. Djecu koja se ne prijave trebalo je pozvati u ured u svrhu ispunjavanja podataka, dok će škole općinama priopćiti imena ratne siročadi i djece nestalih. Evidentirali su se državljani austrijskog dijela monarhije i osobe nepoznatog državljanstva, a ne ugarski niti bosansko-hercegovački zemaljski pripadnici.¹⁴⁵ Namjesništvo je 13. IX. Općinskom glavarstvu naredilo sakupljanje priloga za udovice vojnika. Sakupljači su morali nositi oznake kako ne bi došlo do zlorabe.¹⁴⁶

Pravo na „doprinos za uzdržavanje“ traži se u općini „redovitog boravišta“ koja molbe prosljeđuje kotarskom povjerenstvu, ali dio nije riješen zbog nedostatka podataka. Postojalo je i pravo priziva Zemaljskom potpornom povjerenstvu u Trstu uz navođenje dokaza.¹⁴⁷ Iz Baške je stiglo dosta nepotpunih priziva kotar šalje privitke glavarstvu pozivajući ga da sasluša žalitelje i svjedoke, zapisnički utvrdi činjenice te ih pošalje kotarskom povjerenstvu.¹⁴⁸

Kotarsko glavarstvo obavijestilo je općinu da je određena svota za pomoć siromasima koji „ne posjeduju ni zemljišta ni potpore, te su prepuštene svojoj sudbini“.¹⁴⁹ Kotarski upravitelj poziva Općinsko glavarstvo da popiše osobe bez imetka i potpore te osobe koje dobivaju potpore, ali ipak nemaju sredstva za život (teška bolest, mnogo djece, dug, bez zemljišta itd.) jer se „bijednicima mora pomoći“ te se ne smije dozvoliti da „izumiru radi toga jer su siromašni“.¹⁵⁰ Odluka o načinu podjele namirnica prepustila se aprovizacijskoj komisiji koja je morala imati zalihu kako bi u „krajnjoj nuždi mogla priskočiti u pomoć“.¹⁵¹

145 DARI, Baška, JU-19, kut. 118; oglas općinskog upravnog odbora Baške, 15. srpnja 1918.

146 DARI, Baška, JU-19, kut. 118; dopis c. k. Kotarskog poglavarstva u Krku upućen Općinskom glavarstvu Baške, 27. listopada 1918.

147 DARI, Baška, JU-19, kut. 204; dopis kotarskog podpornog povjerenstva u Krku upućen Općinskom glavarstvu Baške, 7. travnja 1918.

148 DARI, Baška, JU-19, kut. 204; dopis kotarskog podpornog povjerenstva u Krku upućen Općinskom glavarstvu Baške, 25. travnja 1918.

149 DARI, Baška, JU-19, kut. 211; dopis c. k. Kotarskog poglavarstva u Krku upućen Općinskom glavarstvu Baške, 11. veljače 1918.

150 DARI, Baška, JU-19, kut. 211; dopis c. k. Kotarskog poglavarstva u Krku upućen Općinskom glavarstvu Baške, 30. travnja 1918.

151 DARI, Baška, JU-19, kut. 211; dopis c. k. Kotarskog poglavarstva u Krku upućen Općinskom glavarstvu Baške, 30. travnja 1918.

Vlada utemeljuje fond za „podupiranje siromašnih i manje opskrbljenih stanovnika“. Prednost imaju obitelji čiji je hranitelj na bojištu, udovice i djeca onih koji nisu imali „pokretni i nepokretni imetak“ ili je on neznatan te primanja nisu dovoljna.¹⁵² Općina je s opskrbnim povjerenstvom i upraviteljima „siromaške zaklade“, tj. župnikom, morala popisati siromahe (broj, ime i prezime „kućegazde“, broj kuće, broj članova obitelji, iznos pomoći u naravi) te im izdati iskaznice.¹⁵³ Prema iskazu glavarstva broj siromaha koji primaju potporu je 127 osoba, a onih bez potpore i posjeda 25 osoba.¹⁵⁴ Namjesništvo u Trstu nalaže nabavu i podjelu „odijela i rubenine“ za izbjeglice. Općina daje popis pazeći da odijela dobiju oni kojima je to „od prijeke potrebe“, a „rubeninu ... u iznimnim slučajevima ... uz zamjenu sa starom robom“. ¹⁵⁵ Ratne izbjeglice („bjegunci“) imaju pravo na mjesečne potpore prema popisu koji vodi Općinsko glavarstvo, pa i retroaktivno od dana kada su ostavili ranije stalno boravište.¹⁵⁶

U svrhu priprema za proljetne poljske radove Ministarstvo rata odredilo je da će bravari, kolari, kovači, bačvari, limari i drugi, ako se prijave kod zapovjednika dobiti dopust.¹⁵⁷ Ministarstvo poljodjelstva uz potvrdu općine daje poljodjelicima gorivo za strojeve. Zbog nestašice se, umjesto čistog benzina, davao „miješani“, i to „u manjoj mjeri“. ¹⁵⁸ Ministarstvo privrede i poljodjelstva u dogovoru s Ministarstvom rata osiguravalo je većim posjednicima šuma vojničke čete u svrhu „drvosjeka“, uz uvjet da vojnici dobivaju hranu tijekom rada.¹⁵⁹

Nestašica dovodi do restrikcija svježeg voća koje se nije smjelo služiti gostima. Zabrana se nije odnosila na „odgojne samostanske zavode, manastire i kaznionice“. ¹⁶⁰

152 DARI, Baška, JU-19, kut. 211; dopis c. k. Kotarskog poglavarstva u Krku upućen Općinskom glavarstvu Baške, 10. listopada 1918.

153 DARI, Baška, JU-19, kut. 211; dopis c. k. Kotarskog poglavarstva u Krku upućen Općinskom glavarstvu Baške, 1918.

154 DARI, Baška, JU-19, kut. 211; iskaz siromaha 1918. godine.

155 DARI, Baška, JU-19, kut. 211; dopis c. k. kotarskog upravitelja upućen Općinskom glavarstvu Baške, 23. svibnja 1918.

156 DARI, Baška, JU-19, kut. 211; oglas Općinskog glavarstva Baške, 23. veljače 1918.

157 DARI, Baška, JU-19, kut. 118; dopis c. k. Kotarskog poglavarstva u Krku, primljen kod Općinskog glavarstva Baške, 9. ožujka 1918.

158 DARI, Baška, JU-19, kut. 118; dopis c. k. Kotarskog poglavarstva u Krku, primljen kod Općinskog glavarstva Baške, 13. lipnja 1918.

159 DARI, Baška, JU-19, kut. 118; dopis c. k. Kotarskog poglavarstva u Krku upućen Općinskom glavarstvu Baške, 28. kolovoza 1918.

160 DARI, Baška, JU-19, kut. 118; dopis c. k. kotarskog upravitelja primljen kod Općinskog glavarstva Baške,

Konačno, tijekom ljeta dolazi do propadanja Austro-Ugarske Monarhije i osnivanja Narodnih vijeća Slovenaca, Hrvata i Srba. Hrvatski sabor na sjednici 29. X. donosi povijesnu odluku o prekidu svih državnopravnih veza s Austrijom i Ugarskom te ulasku u Državu Slovenaca, Hrvata i Srba. Narodna vijeća SHS preuzimaju vlast, pa tako i na otoku Krku i Baški. Sačuvan je određeni broj akata iz tog vremena.

Kotarski upravitelj 12. XI. poziva Općinsko glavarstvo da izradi popis vojnih osoba u dobi od 19 do 40 godina koje su se vratile s ratišta, uz opasku je li se osoba prijavila „samovoljno da stupi u narodnu stražu ili narodnu vojsku SHS“, s kakvim se „raspoloženjem vratio“ i jesu li na njih djelovale „razne boljševičke i socijalističke agitacije“.¹⁶¹ Pripadnici Narodne straže na lijevoj ruci nose trobojnicu s natpisom „SHS“.

U svrhu prehrane stanovništva Narodno vijeće SHS Krka uvelo je zabranu izvoza „kukuruz, pšenice, krumpira, žita, jaja, goveda, ovaca, peradi, koza, te uopće svake vrste friškog i sušenog mesa“ s otoka uz prijetnju kazne. Nadzor provode mjesni odbor Narodnog vijeća i Narodna straža.¹⁶²

7. Zaključak

Posebnost ovog rada je istraživanje arhivske građe u Državnom arhivu u Rijeci (DARI). Rad je napisan praktično isključivo obradom dosad neobjavljenih i neobrađenih pravnih akata koji su sačuvani u materijalu / fondu Općine Baška. Na taj način omogućen je uvid u život Baške i njezinih stanovnika kao manje upravne jedinice – općine tijekom Prvoga svjetskog rata.

Početak Prvoga svjetskog rata donio je velike promjene u organizaciji državne uprave. Dotadašnje civilne vlasti, Općina Baška je u sastavu Kotara Krk, djeluju sukladno ratnim uvjetima te pomažu ostvarenje ratnih ciljeva provodeći propise i dopise civilnih i vojnih vlasti koji su im upućeni. Još prije početka rata uočavaju se dokumenti o vojnim vježbama, a onda i o sigurnosnim pitanjima (zamračenje i sl.), novoj organizaciji prometa itd.

20. srpnja 1918.

161 DARI, Baška, JU-19, kut. 118; dopis kotarske oblasti Krk upućen općini Baška, 12. studenoga 1918.

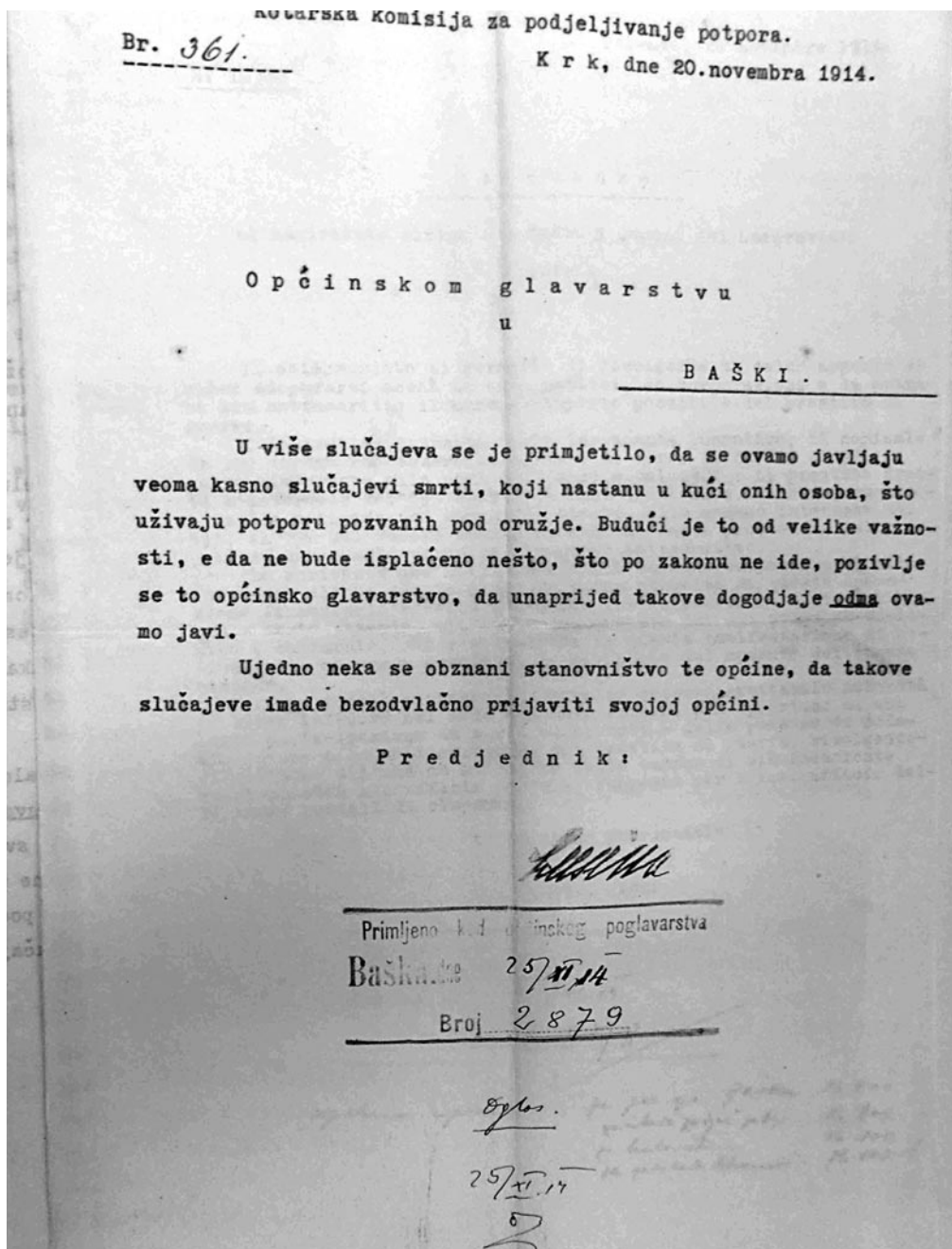
162 DARI, Baška, JU-19, kut. 118; oglas Općinskog glavarstva Baške, 11. studenoga 1918.

Arhivski materijali otkrivaju sliku mobilizacije, kao i dragovoljaca koji odlaze u rat, pozive stanovništvu na pružanje pomoći vojnicima (prikupljanje priloga, odjevnih predmeta), prikupljanje ratnih zajmova i donacija (zlatni predmeti). Potrebno je rješavati novonastala pitanja potpore stanovništvu koje je ostalo bez hranitelja pa do kraja raste broj akata koji obrađuju pravna pitanja i uvjete dobivanja novčane pomoći udovicama i siročadi, izbjeglicama i siromasima, njihove prehrane, čak i odijevanja. Analizom tih dokumenata vidljivo je kako Austro-Ugarska polako slabi jer nije mogla izdržati višegodišnje ratne napore.

Niz pravnih akata obrađuje prikupljanje (rekviziciju) predmeta od bakra, kao i drugih metala, obveznu prodaju vina i pitanje naknade za oduzetu robu, radnu obvezu stanovnika u vezi s rudnikom boksita, koordinaciju poljskih radova u uvjetima nedostatka muške radne snage koja je pozvana u vojsku, pitanje poljskih šteta, zdravstvene probleme (pojavu bolesti)... Dio propisa mogli bismo svrstati u današnju „zaštitu potrošača“ jer se propisuje način opskrbe kruhom i drugim namirnicama.

Zadnji obrađeni akti predstavljaju prve akte nove vlasti, tj. Narodnog vijeća Države Slovenaca, Hrvata i Srba donesene početkom studenoga 1918. godine.

SLIKOVNI PRILOZI

Dopis Kotarske komisije za podjeljivanje potpora upućen Općinskom glavarstvu Baške 20. studenoga 1914. (DARI, Baška, JU-19, kut. 110)

Općinsko Poglavarstvo.
Baška, dne 5/4.1916.

Br. 578.

P.n.g. *Čuvarnici Katedrale sv. Jura*

u B a š k i.

Potresom 12 ožujka o. g. Vaša je kuća br. 280 u Baški teško oštećena. Vještački je ustanovljeno i priznato da je stanje te kuće opasno i ugrožava sigurnost i život ljudi i njihovu imovinu.

Javni interesi istu da se ta pogibelj odstrani i zato vam se nalaže na temelju § 58 građevnoga reda (zakon od 18. III. 1874 br. 6 l.pz.) da bezodložno porušite _____

popravite kuću tako da bude pogibelj potpuno odstranjena; a osobito da spojite dva poprijeka zida sa ređerim stupovima na svim katovima i tu sa perimetralnim zidovima, da porušite 2 fuzora te ih zamijenite sa dva marmarasta fuzora.

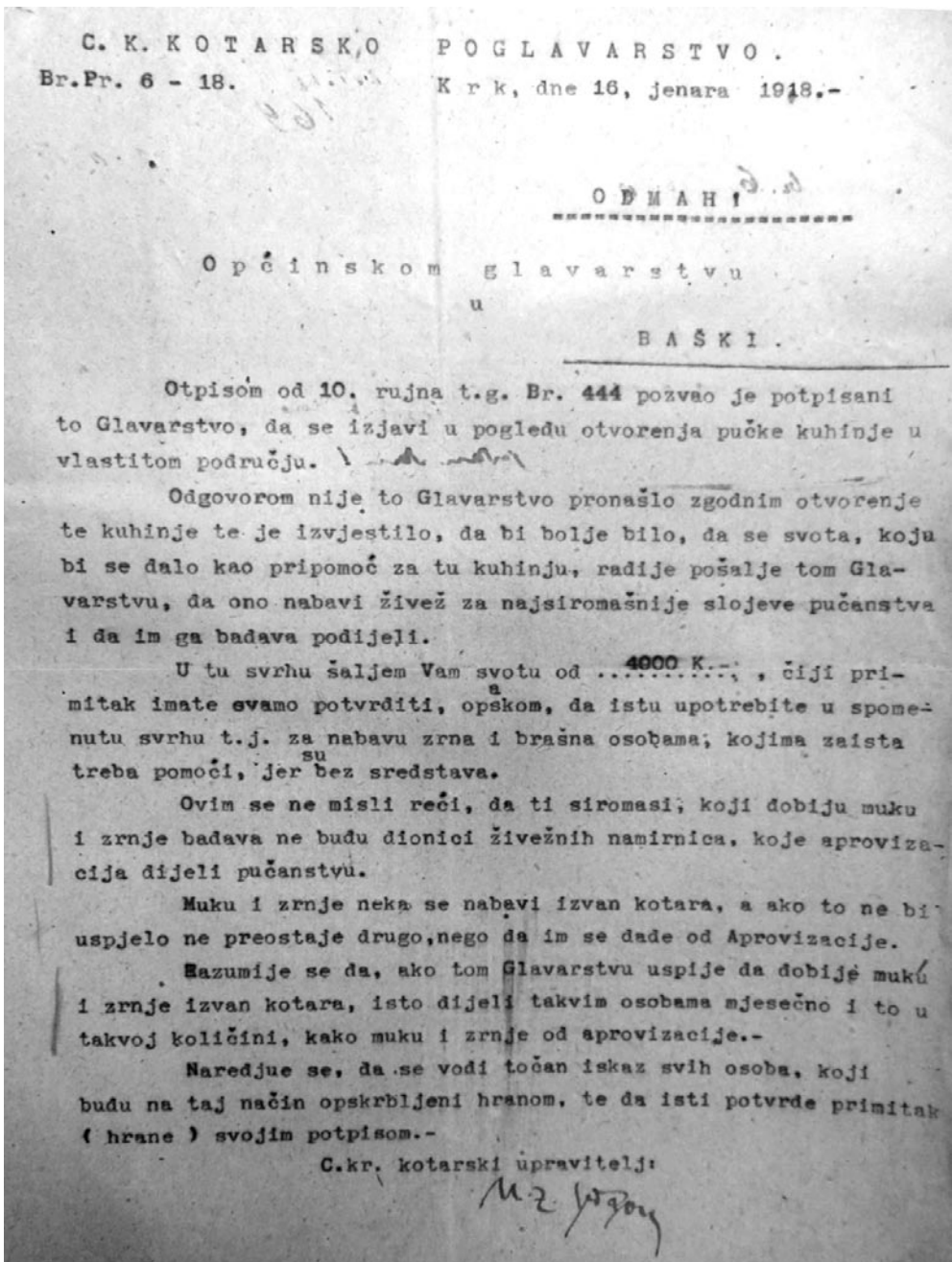
Ne pokorite li se ovom nalogu izvršit će se na Vaš trošak i na Vašu pogibelj određeno porušenje poslije 48 sati od primitka ovog naloga. Na Vas pa da svaka odgovornost za eventualne nesreće što bi Vašim nemarom nastale.

Popravci gore naredjeni moraju se izvršiti u roku od 30 dana od primitka ove odluke. Do konačnog porušenja ili popravljenja mora se povesti potpuno osiguranje proti mogućim nesgodama.

U koliko prekršaj ove naredbe ne budu kažnjivi po § 301-304 k. g. propisa, bit će kažnjivi po § 68 građevnoga reda.

OPĆINSKI U. RAVNI ODBOR.
Predsjednik:

Dana 12. III. 1916. Bašku je pogodio potres. Vlasnici teško oštećenih kuća koje su predstavljale opasnost za život ljudi i imovine pozvani su da otklone opasnost (DARI, Baška, JU-19, kut. 211. Dopis C. k. kotarskog poglavarstva upućen Općinskom glavarstvu Baške 16. VI. 1916.)

Kotarsko poglavarstvo šalje Glavarstvu Baške novčani iznos za nabavu namirnica najsiromašnijim stanovnicima općine (DARI, Baška, JU-19, kut. 211. Dopis C. k. Kotarskog poglavarstva u Krku od 10. IX. 1917.)

Broj: 2441.-

O G L A S !
=====

2441
18.

U sjednici kot. Odbora N.V. S.H.S. U Krku obdržavanoj dne 16. o.m.j. odlučilo se do daljnje odredbe zabraniti sa otoka svaki izvoz pšenice, kukuruza, zita, razi, presa, krumpira, jaja, goveda, ovaca, peradi, koza, zeceva te uopće svaki vrsti friskai susena mesa.-

Da je ova odluka u nemirevnom interesu prehrane više ne dosta ispaćenog pucanstva ovega kotara, mislim da te ne treba napose napominjati.

Javlja se narodu da glede zaplene i kazne trede sasadanji prepisi.

Osim tega svaki koji se ne odazove pozivu N.V. i prekrši ovu zabranu, griješi i u narodnom pogledu u ove doba gdje treba, da smo svi jedini i dobre organizovani. Glede nadzora staviti će se na raspolaganje narodnu stražu ove općine.-

OPĆINSKO POGAVARSTVO.

Baska, dne 11/XI.1918.-

Načelnik:

J. Dujmević

Proglaseno 17/XI 18
[Signature]

Oglas Općinskog poglavarsva Baške o odluci Kotarskog odbor Narodnog vijeća SHS kojom se zabranjuje izvoz stoke i hrane s otoka Krka od 11. XI. 1918. (DARI, Baška, JU-19, kut. 118. Oglas Općinskog glvarstva Baške, 11. XI. 1918.)

IZVORI I LITERATURA

Arhivski izvori:

Državni arhiv u Rijeci (DARI), Inventar Općina Baška (1804. – 1945.), Javna uprava – 19, kutije broj: 108, 109, 110, 113, 117, 118, 204, 209, 211.

Literatura:

BARTULOVIĆ, Željko – RANĐELOVIĆ, Nebojša, *Osnovi ustavne istorije jugoslovenskih naroda*, Niš: Centar za publikacije Pravnog fakulteta Univerziteta u Nišu, 2012.

ENGELSFELD, Neda, *Povijest hrvatske države i prava*, 2. dopunjeno izdanje, Zagreb: Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu (Udžbenici Pravnog fakulteta u Zagrebu – *Manualia Facultatis iuridicae Zagrabiensis*), 2002.

LEIDECK, Markus, *Markgrofovija Istra u Velikom ratu*, (Katalog izložbe), [autor izložbe i kataloga Markus Leideck; uredništvo Elvis Orbanić i Goran Crnković], Pazin – Rijeka: Državni arhiv u Pazinu (Posebno izdanje, sv. 30) i Državni arhiv u Rijeci (Monografije i katalozi), 2014.

Željko BARTULOVIĆ – Sonja MAJER

The Baška Municipality during the First World War (1914-1918)

Summary

Based on research into unexamined and unpublished archival materials held in the State Archives in Rijeka (Državni arhiv u Rijeci – DARI), the authors analyse the organization of civilian and military administration in the Baška Municipality on the island of Krk and various matters tied to the wartime economy (e.g., requisitioning), public safety and security, restriction of consumption of foodstuffs and other products, social policy under wartime conditions (monetary aid to widows, orphans, families of servicemen, refugee care, feeding the needy, etc.), the economy and transportation, certain aspects of healthcare and education, and other notable events (e.g., the earthquake in 1916). As opposed to research into international or even state-level events, this paper analyses the no less important state/legal aspect of history at the lowest administrative levels and the living conditions of “ordinary” people – the common populace, rather than statesmen, politicians, generals, etc. Even at this level, one may follow the organization of and changes to administrative authority and its deterioration at the close of the Austro-Hungarian Monarchy’s existence and the emergence of the State of Slovenes, Croats and Serbs. The unique feature of this paper is the archival research conducted by a student in the process of writing an undergraduate thesis, and writing a joint paper together with the academic mentor for the needs of a seminar.

Key words: Baška, administration, economy, social policy, nutrition, public health, 1914-1918.